

WOLFGANG LÖHRICH:

POSTSTÄMPLARNA SOM SVENSKA POSTKOMMISSARIER
ANVÄNDE UNDER DEN ANDRA STRALSUND-PERIODEN
(april 1841 till maj 1849)

INLEDNING

Vid westfaliska freden (24.10.1648) fick Sverige nya besittningar i norra Tyskland: Wismar, Bremen-Verden och delar av Pommern (Vorpommern samt de mittemot liggande pommerska områdena utefter Oders östra strand). Sedan också Skåne blivit svenskt 1658, började man förbereda en reguljär sjöpostförbindelse mellan detta landskap och de svenska besittningarna vid den tyska Östersjökusten. Först 1683 kom trafiken mellan Ystad och Stralsund med två förhyrda jakter igång, men fr. o. m. 1684 använde man egna postjakter som alla var byggda för kombinerad post-, gods- och passagerartrafik.

De svenska besittningarna vid södra Östersjökusten krympte p. g. a. de olika krig som Sverige var inblandat i. Så avstods Vorpommerns södra del med Stettin jämte öarna Usedom och Wollin till Preussen (januari 1720).

Napoleon-krigen innebar nya förändringar. Fransmännen ockuperade Svenska Pommern 1807 och i samband härmed upphörde posttrafiken till Skåne. Sjöpostförbindelsen mellan Ystad och Stralsund öppnades åter den 21.6.1809 då fientligheterna avstannat i södra Östersjön och i Pommern. Fred med Napoleon slöts i januari 1810, varvid Sverige åter fick Vorpommern men måste avbryta alla handelsförbindelser med England. Under januari 1812 besatte franska trupper hela Pommern på nytt och posttrafiken blev under detta år ganska obetydlig. Den franska ockupationen slutade den 9.3.1813 och posttrafiken återupptogs, och under kronprinsen Karl Johans fälttåg i Tyskland blev den livlig.

Efter de oroliga krigsåren följde slutligen fred. I freden i Kiel den 14.1.1814 skulle Svenska Pommern tillfalla Danmark i utbyte mot Norge. Norrmännen motsatte sig emellertid detta, och därför behöll Sverige Svenska Pommern tills allt blev uppklarat. Genom kongressen i Wien 1814-1815 samt ett särskilt fördrag den 7.6.1815 mellan Sverige och Preussen bestämdes, att Sverige skulle avträda Svenska Pommern

och Rügen till Preussen, varigenom Sverige miste sina sista besittningar söder om Östersjön.

Den 23.10.1815 övertog Preussen definitivt Svenska Pommern. I en anslutande traktat av 7.6.1815 blev bestämt att postförbindelser mellan de båda länderna skulle ordnas fullt ömsesidigt och likställt. Den följdes av postkonventionen den 25.3.1818 (Berlin) rörande postgången mellan Ystad och Stralsund. Enligt denna hade Sverige en postagent (Commissarie) i Stralsund och Preussen en i Ystad och det stadgades att de båda länderna skulle tillhandahålla två postjakter vardera. Den 1.3.1821 träffades en ångbåtskonvention beträffande postgången mellan nämnda städer – det första ångfartyget började likväl först den 1.5.1824 sina turer. Ett edikt till denna konvention följde 30.6.1821 och den 11.9.1826 slutligen additionella traktater (Berlin) rörande förflyttningen till Greifswald. När ångfartygen togs i bruk 1824 visade sig nämligen snart att farvattnet utanför Stralsund var alltför grunt. Djupare vatten fanns vid Greifswalds hamn Wieck, därför flyttade man över trafiken (och därmed svenska postkommisariatet) under december 1826 till Greifswald – med protest av staden Stralsund som kände sig kränkt i sina intressen.

Den 10.4.1830 ändrades postkonventionen från 1818 så att det svenska postverket mot ersättning från det preussiska, ensamt ombesörjde posttrafiken mellan Ystad och Greifswald.

Emellertid behövdes några år för att ordna förhållandena i hamnen vid Stralsund. Den provisoriska postgången till den lilla orten Wieck vid Greifswalder Bodden (därifrån fördes posten med roddbåt till Greifswald) upprätthölls därför till början av år 1841.

En ny konvention beträffande expedierandet av postfartyg avslutades den 14.9.1840. Bestämmelserna ändrades igen. Preussen och Sverige svarade nu gemensamt för trafiken med ett ångfartyg och en seglande jakt vardera. Konventionens § 5 är mycket intressant:

”Såsom Station för postfartygen å Pommerska Kusten skall Stralsund ånyo antagas. Passet ifrån Stralsund till Wittow emellan Öarna Rügen och Widdensee skall af Preussiska Regeringen iståndsättas och underhållas i sådant skick att detsamma skall, öfver allt, hålla minst Tio Preussiska fots djuplek, beräknad efter hafvets vanliga vattenhöjd – Postfartygen böra, av sådan anledning, vara så Construerade att de, med full last, ej draga mer än Sju fot vatten.”

NÄR BÖRJADE EXAKT DEN ANDRA STRALSUND-PERIODEN?

Konventionen av den 14.9.1840 skulle träda i kraft den 1.4.1841, men flyttningen från Greifswald till Stralsund skedde först mot slutet av april 1841. I RIKSARKIVET har jag nämligen hittat följande notis på tyska:

”Für das Königl. Schw. Norw. PostCommissariat habe auf Veranlassung Herrn E. Bollmans die demselben zugehörigen Utensilien aus der Postjacht St. Johannes nach dem Posthause hierselbst aufgefahen und dafür, so immer für Arbeitslohn an meina Leute von genannten Herrn Ein Thaler Preuss. Courant empfangen, worüber ich hiermit dankend quittiere”

Stralsund 29. April 1841
?? (underskrift)

”Förestående belop af En Th. Preuss. Courant har af Kungl. Svenska & Norska PostCommissariatet blifvit återbetaldt till mig, hvilket härmed intygas.”

Stralsund 2. Maj 1841
Eduard Bollman

I ”PostCommissariatets i Stralsund Postmedel-Räkning för Ista Tertialet 1841” blev beloppet 1 Thaler Preuss. Courant upptaget under rubriken ”Effecternes transporterande från Post-jakten och inflyttande i Stralsund”, det var alltså utan allt tvivel den 29 april 1841 när svenska postkommissarien kom tillbaka till Stralsund – och det är det exakta datumet för den andra Stralsund-periodens början.

POSTSTÄMPLARNA UNDER DEN ANDRA STRALSUND-PERIODEN

Men saken blev ännu intressantare för mig. I samma postmedelsräkning finns nämligen en rubrik ”Nyköpt Post-Cartor och POSTSTÄMPLAR för Stralsund”, och den tillhörande verifikationen finns bevarad. Verifikationen är på tyska, men svår att tyda – även om jag är tysk medborgare. Här är min översättning av texten till svenska:

För Kungl. Svensk PostCommissariatet
 en ny skrift på brev-stampen ovan, bokstäverna
 K.S.N.P.C. i: Stralsund d.
 och en ny stamp med namnet Stralsund

2 Rth 25 Silgr.

1 Rth 20 Silgr.

4 Rth 15 Silgr.

Verifikationen är det första definitiva beviset att åtminstone den sista K.S.N.P.C.-fyrkantstämpeln (men troligtvis alla) för det svenska postkommissariatet i Pommern blev gjord i Tyskland – och gravören är nu också känd, Gustav Budach, en urmakare med verkstad i Greifswald. Verifikationen talar ett tydligt språk. Efter flyttningen från Greifswald till Stralsund var inte längre fyrkantstämpeln ”K.S.N.P.C. i Greifswald” tillämplig. Den blev genom omgraveringen den andra ”K.S.N.P.C. i Stralsund”-fyrkantstämpeln! Jag vill nu ställa upp teorin att G. Budach tog ut det graverade blocket ”K.S.N.P.C./i. Greifswald/d.” och gjorde ett nytt motsvarande metallblock med namnet ”Stralsund”. Kanske rörde det sig om en mässingsinläggning, som utan större svårigheter kunde fällas in – de gamla datumstilarna kunde man ju använda i fortsättningen. Det hela kostade postverket inte mycket – även om ramen blev förstärkt (tydliga avtryck av den andra Stralsund-fyrkantstämpeln visar en dubbelram).

En ytterligare hypotes vill jag också ta upp till diskussion. Är stampen som kom till Stralsund under april 1841 densamma som fanns redan 1824-1826 under den första Stralsund-perioden? Blev den 1827 genom omgravning Greifswalds K.S.N.P.C.-fyrkantstämpel?



Tyvärr har jag inte kunnat hitta något därom i RIKSARKIVET, trots att verifikationer till huvudböckerna för åren 1824 och 1827 finns – det är alltså bara en hypotes, men kanske kan man bekräfta eller vederlägga den en gång i framtiden?

Mycket viktig är också den andra delen av verifikationen. D. A. Dromberg har skrivit flera artiklar om radstämplarna Stralsund och Greifswald i Svensk Filatelistisk Tidskrift, så t. ex. i SFT 5/77 på sid. 334 följande text om stampen ”STRALSUND i dubbelram”:

”Det är väl knappast en alltför djärv tanke att även STRALSUND i dubbelram kunde ha tillverkats av fransmännen och 'aushilfsweise' använts av den svenska postkommissarien i Stralsund åren 1841/42.”

Denna hypotes var på grund av stämpelns likhet med andra franska stämplat under Napoleon-krigen väl grundad och man kunde tro att ”STRALSUND i dubbelram” blev använd redan under tiden 1807-1810 (franska ockupationen av Stralsund).

STRALSUND.

Brev från 1807-1810 med ett sådant stämpelavtryck är inte kända och kan inte heller komma fram – hypotesen är nämligen vederlagd! Gravören av stampen ”STRALSUND i dubbelram” var den tyske urmarkare Gustav Budach. Tidigast kända avtryck är från den 3.4.1841 (SFT 10/79 sid. 833) och finns på ett brev ur Kingelins stora brevarkiv som nu finns i Åbo Landskapsarkiv. Stampen blev alltså några dagar använd i Greifswald. Det är klart att detta datum inte stämmer överens med datumet på verifikationen, för den 23.4.1842 intygade G. Budach mottagandet av pengarna för sitt redan utförda arbete. I dag kan vi fastställa att stampen användes april 1841-augusti 1842 och en kort period augusti-oktober 1845.

Härmed är dessutom bevisat att ”STRALSUND i dubbelram” blev tillverkad för svenska postkommissarien där och användes av honom – i den långa raden av svenska poststämplat *måste man introducera en ny stamp!*

Men det fanns en tredje poststämpel för Stralsund som är av mycket gammalt datum. Den tillverkades redan under 1812 eller några år

STRALSUND

tidigare. Här har jag tyvärr inte kunnat hitta någon verifikation i RIKS-ARKIVET. Tills vidare *antar* jag att man upptäckte denna gamla radstampen under år 1841 i postkommissariatets arkiv och började använda den på nytt under juli 1842 (till 1848). Kanske ansåg man stämpeln ”STRALSUND i dubbelram” inte lämplig då den lätt samlade damm och svärta mellan texten och ramen så att man övergick till den gamla radstampen.

FRANKO-SKRIVSTILSTÄMPLAR

En gåtfull sak har jag sparat, nämligen de så kallade frco.-skrivstilstämplarna.



I Tyskland påstår man bestämt att "frco.-Stralsund" och "frco.-Greifswald" var i bruk hos preussiska postkommissarien i Ystad och bara "frco.-Ystad" i svenska postkommissariatet i Stralsund (Greifswald). Tyvärr finns inget riktigt bevis för detta påstående – bara muntliga uppgifter eller personliga åsikter som jag inte kan acceptera.

I Sverige tror man däremot allmänt att alla tre frco.-skrivstilstämplarna var i bruk hos svenska postkommissarien i Stralsund – men är det verkligen så enkelt?

Mina iakttagelser, som emellertid baserar sig på en alltför liten materialmängd, säger att stämpelavtrycket "frco.-Greifswald" bara finns på försändelser från Skandinavien till kontinenten i kombination med K.S.N.P.C.-Greifswald-fyrkantstämpeln. Det finns dock brev som uppvisar ett preussiskt Greifswald-stämpelavtryck; sådana bär skrivstilstämpeln "frco.-Stralsund" – trots att preussiska datumstämpeln har namnet *Greifswald* och *postgången gick över sistnämnda stad!*

Fanns "frco.-Stralsund"-stampen 1827 till början av år 1841 hos den preussiske postkommissarien i Greifswald och hade den svenska postagenten "frco.-Greifswald" i bruk under denna tid? Var det kanske så att efter flyttningen i april 1841 "frco.-Stralsund"-skrivstilstämpeln växelvis var i bruk hos preussiska och svenska postkommissarier i

Fanns "frco.-Stralsund"-stampen 1827 till början av år 1841 hos den preussiske postkommissarien i Greifswald och hade den svenska postagenten "frco.-Greifswald" i bruk under den tid? Var det kanske så att efter flyttningen i april 1841 "frco.-Stralsund"-skrivstilstämpeln växelvis var i bruk hos preussiska och svenska postkommissarier i Stralsund, eller fanns det till och med flera stämplat (och därmed typer)? Säkert är för mig bara att "frco. Ystad" användes av svenska postkommissarier i Stralsund (Greifswald), men mycket talar för att "frco.- Greifswald" också är svensk.

Det är sannolikt att alla tre (eller fler skrivstilstämplat framställdes i Tyskland. Det är också svårt att lösa gåtorna rörande skrivstilstämplatna eftersom det är troligt att preussiska postverket har beställt dem.

AVSLUTNING

Nya additionella akter beträffande postgången mellan Ystad och Stralsund träffades den 31.8.1847, men snabbt därefter var det slut! I § 6 av konventionen från 14.9.1840 kan man läsa:

”Preussiska Regeringen skall hålla en Post-Commisariatet i Ystad, och Svenska Regeringen likaledes en sådan i Stralsund. I händelse den ena eller den andra af båda Regeringarne skulle finna för godt att såsom vacant lemna denna Commissarie-plats, antingen för alltid, eller blott för en visst tid, äga de respective Post-Administraterne att i sådant afseende, med hvarandra förståndiga.”

Den 28.2.1849 kom den preussiska generalpostmästare med namnet Schaper och hans svenska kollega Hamilton överens om att *stänga* postagenturerna i Ystad och Stralsund den 1.5.1849.

Därmed slutade ett unikt samarbete mellan Sverige och Preussen — ångfartygsförbindelse mellan Ystad och Stralsund bestod till den 30.4.1865 och ersattes därefter med linjen Malmö—Stralsund som lades ner under oktober 1896.

ANVÄNDA KÄLLOR

RIKSARKIVET Överpostdirektören Postkammarkontoret Verifikationer till huvudböckerna 1824, 1827, 1841.

W. Friedrichs: Die Seepostverbindungen zwischen Schweden und Pommern, bzw. Schweden und Preußen seit 1660. Forschungsgemeinschaft. NORDISCHE STAATEN 1981.

D. A. Dromberg: Äro radstämplarna Stralsund och Greifswald svenska. SFT 2/77 och 5/77.

D. A. Dromberg: Stämplarna på breven till Finland. SFT 10/79.